

АНОТАЦИИ НА ПРЕДСТАВЕНИТЕ МАТЕРИАЛИ, ВКЛЮЧИТЕЛНО САМООЦЕНКА НА ПРИНОСИТЕ

**НА ДОЦ. Д-Р ДАНИЕЛА ТОДОРОВА МАРКОВА
ЗА УЧАСТИЕ В КОНКУРС ЗА АКАДЕМИЧНА ДЛЪЖНОСТ
"ПРОФЕСОР"**

МОНОГРАФИИ

**Използваната номерация отразява поредните номера на публикациите в списъка за участие в конкурса*

1. **Маркова, Д. ДИАГНОСТИЧНИ ВЪЗМОЖНОСТИ НА ДЕТСКАТА РИСУНКА.** „Веда Словена – ЖГ”, София, 2005. /ISBN 954-8510-89-8/

Книгата е написана с разбирането, че рисунката е неповторима личностна експресия и нейното тълкуване може да даде както абсурдни, така и достатъчно точни и насочващи в правилна посока заключения. При разбиране на „езика” на изобразителното изкуство и познаване на същността на изображението, рисунката би могла да се използва като инструмент за диагностика (терминът отдавна е надхвърлил своето тясно значение, свързано единствено с медицината) и алтернативна техника за съставяне на предположения относно представите, настроенията, усещанията, отношението на детето.

Като се има предвид сложността на психиката, не винаги могат да се формулира какъвто и да е категоричен извод за личността. Резултатите не могат да бъдат основание за оценка за психологически качества; те не винаги се явяват значими. По тази причина в книгата се представят както предимствата така и недостатъците на рисуваелните тестове.

Рисунката е средство за изразяване, израз на детската душевност; тя е „език”, сигнал, има свое излъчване, свой стил, свой „почерк”. Тълкуването ѝ е един вид творчески процес, изискващ теоретично познание и практически умения; то е изкуство и като всяко изкуство се свързва с проявяването на емпатия, чувствителност, интуиция, способност за деликатна интерпретация.

2. **Маркова, Д. ИЗКУСТВОТО ДА ВИЖДАШ.** „Изток-Запад”, София, 2019. ISBN 978-619-01-0335-6

Опитите да се надзърне в променените състояния на съзнанието винаги са били предизвикателство към приетия начин на виждане. Книгата представя другите възможни гледки, които разширяват територията на един видим, но недостатъчен свят. Осветляват се аспекти на виждането, чиято относителност и многобройни варианти за

интерпретиране, изкуството нагледно показва. Като се има предвид, че всеки напредък е резултат от способността за промяна на обичайното възприемане, когато обърнем поглед към потенциала на тези състояния, те обогатяват възприятието ни и разкриват неподозирани страни на реалността.

Да гледаш означава да сътворяваш видимото. С промяната на възприятието, картината пред очите се преобразява из основи. Доколкото всичко зависи повече от състоянието на съзнанието, отколкото от външните обстоятелства, можем да променим живота си, като променим своето виждане за нещата.

Разглеждат се въпроси, свързани със способите за съхраняване на сетивността и преоткриване на съзерцателната способност; състоянието на съзнанието, позволяващо на художника да възприема по един необичаен начин нещата, които го заобикалят.

Търсенето на общия тон в психологически, философски, социологически, религиозни позиции, при което получени резултати в една област на знанието се използват в друга, открива възможност за по-пълното проследяване на разнообразието от човешкия опит и проявите на различни особености на явлението, като се има предвид, че творчеството се характеризира с отвореност, нелинейност, динамичност. По този начин се преодолява противопоставянето между различните светогледни ориентации в схващанията за творчеството. Разгледани са връзки между явления от широк спектър на опита, очертани са общи проблеми, при което проблемът за творчеството е осветлен от друг ъгъл и от по-глобална перспектива (в отговор на тенденцията да се работи и мисли отвъд границите на една дисциплина; все повече факултети да се определят като „интердисциплинарни“ и все повече студенти да придобиват опит от различни специалности, да се въвеждат интердисциплинарни програми, да се прекосяват обичайните граници).

С утвърждаване на позицията, че категоричното разграничаване и противопоставяне между различни светогледни ориентации е анахронизъм, се преодолява рязкото разделение между мистични и религиозни представи за творчеството, от една страна, и строго научни – от друга. Очертани са стратегически линии на сближаване между западната и древните източни култури, като се има предвид необходимостта от диалог между културите, като фактор за изграждане на нови ценности; духовността да не се противопоставя на научната дейност (материалният и духовно от това гледище са само различни аспекти на една и съща цялостна реалност).

Разбирането за трансперсоналното измерение като съществена и неделима част от потенциала на съзнанието, чието овладяване е необходимо достижение, предопределя разглеждането на ролята на трансценденцията в културата. Креативните състояния са трансцендентни състояния на съзнанието – променено, мистично, екстатично, духовно - преминаване отвъд обичайните граници на идентичност и преживявания.

УЧЕБНИЦИ ЗА СТУДЕНТИ:

1. **Маркова, Д. МЕТОДИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА АПЛИКАЦИЯТА.** Университетско издателство «Паисий Хилендарски», Пловдив, 2011. /ISBN 978-954-423-707-3/

Апликирането е един от най-разпространените видове художествена дейност. Обект на разглеждане са потенциалните възможности на апликацията за обогатяване на изобразителния език. Процесът на създаване на апликацията се състои от редица последователни действия, изискващи определено ниво на изобразителни умения, затова е необходимо запознаване с материалите, техниките, способите за апликиране. За да се очаква от децата инициатива и проява на въображение в творческата дейност, е необходимо преподавателят да познава различните техники на апликиране, като използва тези, които са най-ефективни и подходящи за всеки конкретен случай.

Книгата разглежда въпроси, свързани с принципите на създаване на апликацията, с присъщите ѝ основни особености и видове. Включените в съдържанието характеристики на цвета, формата, композицията са в основата на овладяване на хармонията на цветовете, на взаимоотношенията между формите в изобразителното пространство и на тяхната изразителност. Представени са характерните особености на апликирането в учебния процес (в детската градина и в началното училище) – форми на работа, материали, техники, технология на апликиране; основни задачи, препоръки и изисквания.

2. Маркова, Д. РЪКОВОДСТВО ПО ЦВЕТОЗНАНИЕ. Университетско издателство «Паисий Хилендарски», Пловдив, 2018. /ISBN 978-619-202-330-0/

Ръководството по цветознание е насочено към формиране на колористична култура, основа за играждане на художествен вкус, необходим за бъдещата професионална реализация на студентите, изучаващи изобразително изкуство. Запознаването с особеностите при възприемането на цвета и с общите закономерности при съчетаването на цветовете би подпомогнало осъзнатото използване на потенциала на цветовете при създаването на емоционално въздействащи художествени творби. С овладяване на специфичния език на цвета и неговите изразни възможности, се осмислят цветовите закономерности, които преди познанието за тях са търсени интуитивно. Освен усет за цвят, са необходими познания за него, за да се използва в съответствие на творческата идея. Виждането в голяма степен е субективно и относително, но съществуват закономерности, свързани с възприемането на цветовете, чието изучаване ще съкрати пътя на търсене на подходящи изразни средства.

Ръководството съдържа теоретична и практическа част. Целта на теоретичната част е да даде основни познания за цветовете, като едно от най-силните изразни средства в изкуството. В нея се представя информация за същността на цветознанието като наука; основни закономерности при възприемането на цветовете; класификация и характеристика на цветовете. Разглеждат се понятия като светлина, цвят, хроматични и ахроматични цветове, цветен контраст, цветен тон, светлота, наситеност, колорит, хармония, гама, изобразителни и изразни възможности и др. Материята е обширна и граничи с различни научни области. Въпросите свързани с цвета няма как да бъдат изчерпани напълно, но познанията могат да се допълнят чрез проучване на допълнителна литература по проблема (например за механизма на цветовото зрение, устройство на зрителния орган и др.). Представен е основният теоретичен материал, като предмет на разглеждане са въпроси, които в преподавателската ми практика се оказват сравнително по-лесни за осмисляне, както и такива, които предизвикват интерес като например оптичните илюзии. Поради стремежа за достъпност на текста, обясненията са максимално опростени.

Практическата част на ръководството е подчинено на разбирането, че усвояването на сложната материя, свързана с теорията на цвета и цветовата хармония може да се осъществи единствено чрез „правене”. Включени са въпроси и творчески практически задачи. Целта е да се задълбочи познанието на студентите за цвета чрез придобиване на навици за осмислен избор на цветовете при създаването на цветови композиции. Развива се способността за «усещането» за цвета, на «виждането» на цвета, на «мисленето в цвят». С усъвършенстване на цветовъзприятието се долавят хармоничните цветови съчетания, различават се тънките оттенъци на цвета, вижда се многообразието му в природата. В голямата си част изкуството се състои от особена нагласа на съзнанието, при която трябва да наблюдаваш, да виждаш, да усещаш. Това са действителните елементи както на създаването, така и на възприемането на творбата. Самата природа е учител, което предполага да се наблюдава съсредоточено, внимателно, с разбиране, но и „със сърце”. Чрез практическото изпълнение на задачите, студентите на практика се запознават с методите за работа с цвета и усвояват основните закони и правила на построяване на цветовата композиция. Проявявайки своята инициативност, те могат да намерят свои пътища за експериментиране с цвета и за преоткриване на неговата сила.

УЧЕБНО ПОМАГАЛО ЗА СТУДЕНТИ – в съавт.:

3. **Маркова, Д. ИЗОБРАЗИТЕЛНИ ДЕЙНОСТИ В ДЕТСКАТА ГРАДИНА. В: сб. Колектив. Помагало за подготовка на студентите за държавен изпит.** Университетско издателство «Паисий Хилендарски», Пловдив, 2015, с. 250-259, /ISBN 978-619-202-101-6/, 250-259.

Помагалото е предназначено за студенти, за самостоятелна подготовка за държавен изпит по методика на обучението в детската градина и началния етап на средното училище. Съдържанието следва структурата на конспекта за държавен изпит по Методика на обучението в детската градина и началния етап на СУ за студенти по магистърска програма *Предучилищна и начална училищна педагогика* (неспециалисти – 5 семестър) и специалност *Предучилищна и начална училищна педагогика* – ОКС „бакалавър“ към Педагогическия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

В разработената тема се разглеждат включените в обучението в предучилищна възраст изобразителни дейности - *рисуване, апликиране, моделиране, декоративна дейност (декоративно рисуване, декоративно апликиране, декоративно моделиране)*, както и възприемането на произведения на изобразителното изкуство, които имат значение за формирането на естетическа култура на децата. Проследява се единството и взаимовръзката между рисуване, моделиране и апликиране. Представят се основните особености, принципи и подходи на всяка една от видовете дейности; тематичното им съдържание, специфичните изисквания при използването на различни средства – техника, материали, пособия, съобразно с възрастовите особености на децата. Акцентира се на необходимостта от стимулиране на индивидуалното детско виждане, което изисква творчески подход от страна на учителя, чиято задача е да уточнява и обогатява представите на децата и същевременно да съхрани емоционалното отношение към изобразяването, което би допринесло за изразителността на детската творба.

**УЧЕБНИЦИ И УЧЕБНИ ПОМАГАЛА ЗА ОБУЧЕНИЕ ПО
ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО В НАЧАЛЕН ЕТАП НА СОУ И В ДГ**

1. **Маркова, Д.** (в съавт. с Б. Дамянов, О. Занков, Д. Балкански, О. Христова). **УЧЕБНИК ПО ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО ЗА ПЪРВИ КЛАС.** ИК „Анубис”, София, 2016, с.1-79. /ISBN 978-619-215-048-8/

Учебникът с приложение към него е предназначен за обучението по изобразително изкуство на ученици в първи клас, като заедно с учебника е създаден учебен комплект по изобразително изкуство, който включва електронен вариант на учебника; електронни ресурси; дидактически табла. Основната идея на комплекта е да съдейства за повишаване на ефективността на обучението по изобразително изкуство в първи клас с оглед на новата учебна програма и държавните образователни изисквания и ключови компетентности.

Акцентът в образователното съдържание на учебника е върху знанията, уменията и отношенията, свързани със създаване на реални и фантазни образи на обекти чрез използване на разнообразни материали и пособия; възприемане на произведения от изобразителното изкуство и илюстрации на литературни творби; познаване и използване на визуални знаци в различни области на живота. Застъпени са понятия с интегрален и междудисциплинарен характер: природа, обект, среда, творба, цвят, форма, образ, знак, въображение, творчество, изобразителни материали и техники. Предложени са и допълнителни задачи за изпълнение, които осигуряват възможност за по-активна творческа изява на учениците.

2. **Маркова, Д.** (в съавт. с Б. Дамянов, О. Занков, Е. Георгиева). **УЧЕБНИК ПО ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО ЗА ВТОРИ КЛАС.** (в съавт.). ИК „Анубис”, София, 2017, с.1-71. /ISBN 978-619-215-134-8/

Обучението по изобразително изкуство във втори клас е естествено продължение на предхождания първи клас, като основните проблеми на учебното съдържание са свързани с Области на компетентност - Обект и среда; Обект и образ; Зрител и творба; Визуална комуникация; Материали и техники и глобални теми Красотата на природата; Реален и фантазен свят; Образи и форми; Образи и цветове; Професията на художника; Видове и жанрове в изкуството; Човешки дейности и знаци; Изобразителни техники.

Наред с основните за предмета понятия, учебникът осигурява различни междупредметни връзки, както и усвояване на понятия с интегрален характер: природна среда, видове изкуства, изразни средства, визуални знаци, обем, пространство, контраст, ритъм, движение, въображение, творчество.

В учебника се акцентира на знанията, уменията и отношенията, свързани със създаването на реални и фантазни образи на природни обекти и среда, на основни познания за цветовете, видовете и жанровете в изобразителното изкуство и творчеството на художника. Предложени са учебни задачи, свързани с експериментирание и практическо прилагане на разнообразни техники за работа с изобразителни материали и пособия. Вниманието на авторите е насочено към развиване на ключови компетентности, ориентирани към личностното развитие на детето през целия му живот чрез създаване на рисунки, апликации, пластики, художествени конструкции, изпълнени с разнообразни изобразителни материали и техники.

3. **Маркова, Д. ПОЗНАВАТЕЛНА КНИЖКА ПО ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО ЗА ПЪРВА ГРУПА НА ДГ. ИК „Анубис”, София, 2017. /ISBN 978-619-202-101-6/.**

Целта на познавателната книжка е да подпомогне учителите при реализиране на идеите и принципите на програмната система, както и да се подпомогне обучението на 3-4 г. деца за овладяване на компетентностите, посочени в държавния образователен стандарт за предучилищното образование по изобразително изкуство. На преден план се извежда изграждането на знания, умения и формиране на отношения, съобразно възрастовата група и постигането на очакваните резултати заложи в нормативните документи.

Съдържанието на образователното направление се конкретизира чрез три основни ядра – Художествено възприемане, Изобразителни материали и техники, Изобразително творчество. Чрез направлението се гарантира овладяването от детето на способности да възприема и пресъздава по неговия своеобразен начин особеностите на познати обекти от заобикалящата го среда; да обогатява образните си представи; да развива своите познавателни и изобразителни умения да рисува, моделира и апликира, изразявайки своето отношение и индивидуално виждане за света, който му се разкрива.

Картоните за индивидуална работа по избрани теми, предоставят възможност с реализиране на поставените изобразителни задачи към темите, децата да развиват по достъпен и забавен начин изобразителните си способности. Те дават също възможност за оценка на входно и изходно ниво на детето. Комплектът от картони би могъл да послужи като своеобразно портфолио на всяко дете, чрез което да се проследи развитието на изобразителните му умения.

4. **Маркова, Д. ПОЗНАВАТЕЛНА КНИЖКА ПО ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО ЗА ВТОРА ГРУПА НА ДГ. ИК „Анубис”, София, 2017. /ISBN 978-619-215-152-2/.**

Целта на познавателната книжка по изобразително изкуство е да осигури възможност за формиране, развитие и усъвършенстване на уменията на децата да възприемат и пресъздават света, съхранявайки техния оригинален начин на виждане. Образователното съдържание е в съответствие с държавните образователни стандарти и съдейства за реализирането на целите заложи в програмната система „Приятел”.

Комплектът картони за индивидуална работа е разработен за да улесни учителя и да осигури възможност на 4-5 годишните деца да рисуват забавлявайки се. Картоните съдържат входяща и изходяща диагностика; дадени са кратки инструкции за извършване на дейността. С реализиране на поставените изобразителни задачи към избраните теми, децата ще развиват по достъпен и забавен начин изобразителните си способности.

5. **Маркова, Д. ПОЗНАВАТЕЛНА КНИЖКА ПО ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО ЗА ТРЕТА ПОДГОТВИТЕЛНА ГРУПА НА ДГ. ИК „Анубис”, София, 2018. /ISBN 978-619-215-215-4/.**

Обучението по изобразително изкуство в трета подготвителна група съдейства за реализирането на целите заложи в програмната система „Приятел”. Чрез него се

изграждат знания, усвояват се умения и се формират отношения, съобразно очакваните резултати заложи в действащите нормативни документи. Образователното съдържание е в съответствие с държавните образователни стандарти, като се отчитат спецификите на развитието на децата.

Образователното направление „Изобразително изкуство” е насочено към осигуряване на възможност за формиране, развитие и усъвършенстване на уменията на децата да възприемат и пресъздават света, като същевременно се съхранява техния оригинален начин на виждане. Обучението по изобразително изкуство се реализира чрез система от изобразителни задачи в дейности по рисуване, апликиране, моделиране.

Картоните за индивидуална работа са разработени за да улеснят работата на учителите и на децата, като в тях се акцентира на игрови елементи за мотивиране на дейността. Диагностичните задачи дават възможност за оценка на входното и изходното ниво на децата. Реализирането на изобразителните задачи освен с овладяването на основни изобразителни умения и техники е свързано и с развитие на тяхната наблюдателност, внимание и въображение. С реализиране на поставените изобразителни задачи към темите, те ще развиват изобразителните си способности по естествен, достъпен и забавен начин.

6. Маркова, Д. ПОЗНАВАТЕЛНА КНИЖКА ПО ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО ЗА ЧЕТВЪРТА ПОДГОТВИТЕЛНА ГРУПА НА ДГ. ИК „Анубис”, София, 2018. /ISBN 978-619-215-221-5/.

Съдържанието на разработеното учебно помагало се подчинява на стремежа да се подпомогнат учителите при реализиране на идеите и принципите на програмната система. На преден план се извежда изграждането на знания, умения и формиране на отношения, съобразно възрастовата група и постигането на очакваните резултати заложи в нормативните документи. Съдържанието на образователното направление, конкретизирано чрез трите основни ядра – Художествено възприемане, Изобразителни материали и техники, Изобразително творчество, гарантира овладяване на компетентностите, посочени в държавния образователен стандарт за предучилищното образование по изобразително изкуство.

Образователното направление „Изобразително изкуство” осигурява възможност за интегриране на образователното съдържание с останалите направления и по възрастови групи, въз основа на идеята за отчитане на взаимовръзките между отделните сфери на познание и на цялостният подход към детето насочен към хармонично развитие в интелектуален, емоционален и духовен план.

С реализиране на поставените изобразителни задачи по подбрани теми в картоните за индивидуална работа, децата ще развиват изобразителните си способности като рисуват и се забавляват. Комплектът от картони може да послужи като своеобразно портфолио, чрез което да се проследи развитието на изобразителните им умения.

Чрез обучението по изобразително изкуство в четвърта група се гарантира оптимизиране на темповете на усвояване на образователното съдържание, развиване на познавателните и изобразителните умения на децата, което осигурява балансирано взаимодействие между детската градина и училището.

КНИГИ ЗА УЧИТЕЛЯ ЗА ОБУЧЕНИЕ ПО ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО В НАЧАЛЕН ЕТАП НА СОУ И В ДГ

1. **Маркова, Д.** (в съавт. с Б. Дамянов, О. Занков, Д. Балкански, О. Христова, М. Врачовска). **КНИГА ЗА УЧИТЕЛЯ ПО ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО ЗА ПЪРВИ КЛАС**, ИК „Анубис”, София, 2016. с.1-91, /ISBN 978-619-215-031-0/

Книгата съдържа основна информация за провеждане на обучение по изобразително изкуство в първи клас. В нея е представена стратегията на обучението по изобразително изкуство, която произтича от изискванията, заложи в програмата, примерно годишно разпределение на учебния материал и методически разработки на уроци.

Книгата дава необходимите методически насоки за обучението по изобразително изкуство в 1–ви клас. Тя е помощник на учителя за постигане на резултатите, заложи в изискванията на учебната програма.

Основната част на книгата обхваща технологията на обучението по изобразително изкуство. Тя е синхронизирана с примерното годишно разпределение. Тази част съдържа *разработки на уроци по теми* в последователност, съпадаща с последователността на темите в учебника.

Всички методически единици са разработени на основа на единен модел като: *цели на методическата единица; очаквани резултати; нови понятия; материали и дидактически средства; електронен ресурс; методи и подходи на обучение; междупредметни връзки; оценяване; обща информация за урока*. В методическия модел на урока се представят идеи за различните етапи при разработката му; подходи за представяне на темата; за поставяне на практически задачи; за стимулиране на креативността на учениците.

2. **Маркова, Д.** (в съавт. с Б. Дамянов, О. Занков, Е. Георгиева). **КНИГА ЗА УЧИТЕЛЯ ПО ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО ЗА ВТОРИ КЛАС** (в съавт.). ИК „Анубис”, София, 2017, с.1-67. /ISBN 978-619-215-097-6/

Книгата съдържа основна информация за постигане на ефективни резултати в обучението по изобразително изкуство във втори клас. Книгата е помощник на учителя при постигане на резултатите, заложи в учебната програма. В книгата на учителя са представени *системата на обучение по изобразително изкуство* в начален етап и учебната програма за 2-ри клас, като е направен коментар на нейните по-важни характеристики. Вниманиe е отделено на практическите аспекти на обучението, свързани с материалите, техниките и учебните задачи. *Представени са типовете уроци и тяхното разпределение в общия хорариум учебни часове*, разпределението на часовете по глобални теми, както и глобалните теми и урочните теми със съответния хорариум.

В книгата на учителя е дадено *примерно годишно разпределение на учебния материал*. Учителят би могъл да използва това разпределение за провеждане на обучението, както и да направи евентуални промени, съобразно изобразителните възможности на учениците, материална база и др. фактори. Основната част на книгата

обхваща технологията на обучението по изобразително изкуство, разработена съобразно примерното годишно разпределение.

Книгата представя *примерни разработки на уроци по отделни теми* в последователност, съвпадаща с последователността на темите в учебника по изобразително изкуство. Уроците са разработени по единен модел. Целта е учителят да намери необходимите идеи и материали за осъществяване на пълноценно обучение по изобразително изкуство.

3. Маркова, Д. ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО ЗА ПЪРВА ГРУПА В ДГ. КНИГА ЗА УЧИТЕЛЯ. ИК „Анубис”, София, 2017, с.101-137. /ISBN: 978-619-215-108-9/.

В книга за учителя за първа група на детската градина се представя *примерно разпределение на тематичното съдържание*, което се основава на търсенето на баланс между разнообразни изобразителни дейности – рисуване (с графичен и живописен материал), моделиране и апликиране.

Предложените теми са насочени към предоставяне на възможност на децата в тази възраст да обогатят образните си представи и творчески да използват придобитите познания и изобразителни умения. Задачите стимулират творческата дейност, насърчават самостоятелността и творческото мислене.

Темите позволяват диференциран подход, дават възможност за варианти на изпълнение на изобразителната задача, както и на избор на подходящи материали и техники, съобразно конкретните условия, предпочитанията на децата и изобразителните им възможности. Съдържанието на темите е представено в логична последователност, като новите представи са изградени на основата на вече познатото. Основен акцент е идеята за връзка между образователните направления. Процесът на обучение се възприема в неговата цялостност, с отчитане на взаимовръзките между отделните сфери на познание. Цялостният подход към детето предполага предоставяне на възможност за хармонично развитие в интелектуален, емоционален и духовен план. Съдържанието на темите е съобразено с останалите направления. Търсени са възможности за интегриране на елементи от съдържанието на глобални теми, за да се развиват у детето познавателни способности и да се формира изобразителна култура в един естествен процес.

В книгата на учителя е представено *примерно годишно разпределение* на образователното съдържание, което е съобразено с възможностите за месечно реализиране на целите и задачите на направлението; *примерно месечно и седмично разпределение* на тематичното съдържание; *диагностични процедури* за измерване и оценяване постиженията на децата в края на учебната година.

4. Маркова, Д. ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО ЗА ВТОРА ГРУПА В ДГ. КНИГА ЗА УЧИТЕЛЯ. ИК „Анубис”, София, 2017, с.130-171. /ISBN 978-619-215-173-7/.

В *разработената система от изобразителни задачи* са включени разнообразни дейности по рисуване, моделиране, апликиране.

Изобразителните задачи предоставят възможност за варианти на изпълнение, както и на избор на подходящи материали и техники, съобразно конкретните условия и предпочитания на децата. Предложената тематика е примерна и може да бъде

променена от учителя в синхрон с неговите виждания и интереси. Учителят би могъл да промени и претвори темите по свой начин и да организира методическата си работа според изобразителните възможности и подготовка на децата. Съдържанието на темите е представено в логична последователност, като новите представи са изградени на основата на вече познатото. Основен акцент е идеята за връзка между образователните направления. Разработените ситуации дават възможност за индивидуална и съвместна организация на образователния процес.

5. Маркова, Д. ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО ЗА ТРЕТА ПОДГОТВИТЕЛНА ГРУПА В ДГ. КНИГА ЗА УЧИТЕЛЯ. ИК „Анубис”, София, 2018. /ISBN 978-619-215-276-5/.

Примерното разпределение на тематичното съдържание се основава на търсенето на баланс между изобразителните дейности. Съдържанието на темите отговаря на идеята за връзка между образователните направления чрез интегриране на елементи от съдържанието на глобални теми, което подпомага разширяването на представите и обогатяването на опита. Предложените теми стимулират творческата дейност и предоставят възможност за варианти на изпълнение на изобразителната задача и за избор на подходящи материали и техники, според конкретните условия, предпочитанията и индивидуалния опит на децата.

6. Маркова, Д. ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО ЗА ЧЕТВЪРТА ПОДГОТВИТЕЛНА ГРУПА В ДГ. КНИГА ЗА УЧИТЕЛЯ. ИК „Анубис”, София, 2018. /ISBN 978-619-215-277-2/.

В книгата на учителя за четвърта подготвителна група се предлага *примерно годишно разпределение на образователното съдържание*, което е съобразено с възможностите за месечно реализиране на целите и задачите на направлението; разработено е *примерно месечно и седмично разпределение на тематичното съдържание*.

Примерното тематичното разпределение се основава на търсенето на баланс между изобразителните дейности – рисуване с графичен и живописен материал, апликиране и моделиране. Като овладяват работа с различни материали и ползват разнообразни техники по рисуване, апликиране, моделиране, децата обогатяват образните си представи и развиват своите познавателни и изобразителни умения. Образователното съдържание им позволява да наблюдават задълбочено красотата на формите и цветовете в заобикалящата ги действителност и да се наслаждават на произведенията на изящните и приложно-декоративните изкуства.

Предложените теми са съзвучни на интересите и светоусещането на съвременното дете. Те позволяват вариативност при изпълнение на изобразителната задача и при избора на подходящи материали и техники. Включени са теми за оценка на входното и изходното им ниво. Разработените ситуации дават възможност за индивидуална и съвместна организация на образователния процес. Учителят би могъл да прояви своята креативност като промени и претвори темите по свой начин и организира методическата си работа според конкретните условия, изобразителните възможности и предпочитанията на децата.

СТАТИИ И ДОКЛАДИ

1. **Маркова, Д. Езикът на детската рисунка.** В: Съвременни тенденции на образователните технологии в средното образование и педагогически взаимодействия в детската градина. (Научна конференция). Пазарджик, 2003, с. 112-115.

Статията е фокусирана върху проблема за същността на детската рисунка като проява на различни страни от детската психика и възможността чрез нея да се достигне до разбиране за личността с нейните потребности, проблеми и противоречия. Рисунката се разглежда като средство за общуване, своеобразен „език“, проява както на потребност от опознаване на света, така и на самопознаване и себеизразяване. Разгледана в този аспект рисунката е система от знаци, които носят определена информация, изразяват, обозначават и означават. Предлага се подход за интерпретиране на детската рисунка, при който качественият анализ се допълва с данни, получени от методи от психологическата диагностика, с цел да се създаде пълна и обективна картина на детското развитие.

2. **Маркова, Д. Рисувателните тестове в обучението по изобразително изкуство.** В: Образование и изкуство. (Доклади от Юбилейна научна конференция посветена на 20-годишнината от създаването на Педагогически факултет на Шуменския факултет на ШУ „Епископ Константин Преславски” и 115 г. предучилищно възпитание в гр. Шумен), том III, Университетско издателство ”Епископ Константин Преславски”, Шумен, 2004, с. 421-424. /ISBN 954-577-214-4/

Статията е разглежда проблема за приложението на рисувателните тестове в обучението по изобразително изкуство като метод за установяване на определени психически състояния. Проследяват се подходите в развитието на рисувателните тестове. Разкриват се техните отрицателни аспекти, както и преимущества, които при внимателно и компетентно ползване биха били от полза за учителя. Акцентира се на необходимостта от разумен подход при тяхното прилагане, като се има предвид противоречивите резултати при осъществяването им, сложността при интерпретиране на получените данни и тяхната относителност.

3. **Маркова, Д. По въпроса за очакванията от арт-терапевтичния процес.** В: Култура и образование – перспективи. (Юбилейна конференция с международно участие, 20 години Педагогически факултет), III част, Пловдив, 2004, с. 72-75.

Докладът си поставя за цел да анализира възможностите, които арт терапията би могла да предостави на образователния процес. Анализират се реалното състояние и тенденции в развитието на арт терапията, като самостоятелно направление, основано на използването на художественото творчество, сфера, близка както до изкуството, така и до психотерапията.

Прави се опит да се навлезе в същността ѝ , да се осветли механизмът на този трудно уловим аспект от изобразителното изкуство, какъвто е терапевтичният, като се изясни съдържанието на арт терапията , основните сфери на приложението ѝ , същността на различните направления. Търси се отговор на някои въпроси по отношение на значимостта на арт-терапията. Проблемът за връзката между изкуството и терапията се анализира критично. Проследяват се допирните точки и фините различия между арт терапията и някои съвременни форми на визуалното изкуство , специфичните ѝ методи, основните теоретични понятия и подходи.

4. **Маркова, Д. Приложение на рисувателните тестове в изобразителната дейност на децата.** В: 120 години предучилищно възпитание. “Слово”, В. Търново, 2004, с. 460-467. /ISBN 954-439-796-5/

В статията се разглеждат диагностичните и терапевтични възможности на рисувателните тестове в изобразителната дейност на децата. Анализира се същността на проективните методи, проследяват се основните подходи при използването на рисувателни тестове. Отбелязват се както техните преимущества и ползи, така и недостатъците им, изискващи внимателното им ползване от страна на изследващия смисъла и значението на детската рисунка.

5. **Маркова, Д. Изразната сила на цвета.** В: Балканколор – 2008. (Сб. резюмета и диск. Международна конференция по цвета “Цвят във всички направления”, орг. от Група цвят – България), Варна 2008, с. 166-170. /ISSN 1313-4884/

Като се има предвид, че развиването на усета за цвят е една от основните цели в обучението на студентите по изобразително изкуство по дисциплините „Живопис” и „Цветознание”, се предлага система от цветови упражнения за възприемане на цвета като специфичен „език”, с помощта на който могат да се изразяват чувства, състояния, отношения, абстрактни понятия. За да се осъзнаят възможностите на цветовете да предават определени емоционални състояния е необходимо развиване на умения чрез системно обучение. Без да се подценява изобразителната функция на цветовете, вниманието се фокусира върху изразителната им функция с цел усложняване на изображението по посока на неговата емоционална същност. Познаването на психологическото въздействие на цветовете би имало голямо значение за бъдещата творческа работа на студентите. Чрез предложените учебни задачи, те изследват установените закономерности при съчетаването на цветовете, независимо от съществуващите индивидуални различия при възприемането на цвета.

6. **Маркова, Д. Изобразителното изкуство – общуване отвъд думите.** В: Детето, изкуствата, технологиите (съвременни образователни тенденции). Университетско издателство «Паисий Хилендарски», Пловдив, 2010, с. 37-50. /ISBN 978-954-423-594-9/

В студията се разглеждат възможностите за изразяване на емоционални състояния чрез различни невербални способи, особено когато е трудно те да се предадат с думи. Анализира се художествения образ, неговата специфика и основна роля в невербалната комуникация. Изобразителното изкуство се разглежда като своеобразен език, средство за

предаване на информация, чрез което могат да се изразят неизразими по друг начин мисли и чувства, а изображението като знакова структура, оперираща със система от условни знаци. Знаковите характеристики правят възможна художествената комуникация и тъй като разбирането на символичния език на картината изисква нагласа за възприемане на художествената условност, се търсят пътища за формиране на необходимата нагласа за възприемане на специфичния универсален език на изобразителното изкуство.

7. **Маркова, Д. Себеизразяване на детето чрез рисуването.** В: Детето, изкуствата, технологиите (съвременни образователни тенденции). Университетско издателство «Паисий Хилендарски», Пловдив, 2010, с. 51-68. /ISBN 978-954-423-594-9/

В студията се анализира символичния характер на детската рисунка. Проследяват се възможностите на изобразителната дейност за себеизразяване при което изображението съдържа определен смисъл – съзнателен или несъзнаван. Рисунката се възприема като “вътрешен език”, “монолог”, необходим разговор на автора ѝ със самия себе си. Тя отразява света на детето, като съзнателните и безсъзнателните стимули се структурират в своеобразен "език", който е необходимо да се разчита, ако искаме да вникнем по-задълбочено в света на детето.

8. **Маркова, Д. Детската рисунка – едно защитено пространство.** В: Водим бъдещето за ръка. (Сборник доклади от национална научно-практическа конференция по предучилищно образование), Ловеч, 2010, с. 104-106. /ISBN 978-954-8105-09-5/

Статията разглежда необходимостта от присъствието в методиката по изобразителни дейности в предучилищна възраст на занимания с арт-терапевтична насоченост. Застъпва се идеята, че този подход дава възможност на всички деца, независимо от нивото на изобразителните им умения, свободно да се изразяват чрез цветове, линии и форми. Предлага се въвеждането на занимания с арт-терапевтична насоченост, които да предоставят възможност за себеизразяване, с включване на *медитативни техники, визуализации*, които би трябвало да намерят място в методиката на изобразителните дейности в предучилищна възраст.

9. **Маркова, Д. Изобразителното изкуство и духовно-нравственото израстване на учениците.** В: Диалогът между поколенията и обществените структури чрез училищната институция. (Сборник доклади от научно-практическа конференция с международно участие). ИК „Образование“, София, 2010, с. 296-303. /ISBN 978-954-552-068-6/

Статията анализира взаимовръзката изкуство-духовност, както и ролята на визуалния образ при възприемането на информацията във време на рационализиране на погледа към нещата, които ни заобикалят, намаляване на част от вродената ни сензитивност, оттегляне на смисъла, при което най-дълбоките ценности отстъпват от живота на личността, време, когато влиянието на визуалния образ все повече нараства,

като това от своя страна насочва към възможността да се използва силата на образа да внушава и да предава духовни послания.

Представени са резултати от изследване на особеностите на възприемане на произведения на изобразителното изкуство от учениците в начална училищна възраст. Изследва се отношението им към видовото и жанрово разнообразие на изобразителното изкуството, към основните елементи на изображението – форма, цвят, пространство, композиция; предпочитания, критерии при оценяване на художествените качества на творбата.

За разгръщане на креативния потенциал на учениците се предлага включване в образователния процес на форми като *съзерцание; визуализация; медитация*.

- 10. Маркова, Д. Обучението по изобразително изкуство – възможност за преосмисляне на стереотипите на възприятието.** В: Съвременни педагогически теории и практики, 25 г. Педагогически факултет. Университетско издателство «Паисий Хилендарски», Пловдив, 2011, с. 70-77. /ISBN 978-954-423-732-5/

Целта на статията е да се достигне до по-добро разбиране за начините по които един художникът мисли, чувства и вижда. Картините, родени от свободния и креативен дух на човека, потвърждават, че реалността не се свежда до това, което виждаме, а и често не сме сигурни какво точно виждаме. Акцентираща се на възможността, която предоставя изкуството да се възприема повече от един модел на реалността и от различни гледни точки. Застъпва се тезата, че *изкуството би трябвало да се изучава не единствено заради самото изкуство, за развитие на умения за рисуване, за натрупване на познания от областта на теорията и методиката, а и заради това, че е духовен процес*, който подтиква към инициативност, търсене, изследване, непримиримост по отношение на установения ред и готовите отговори. Акцентираща се на създаване у студентите на нагласа за преодоляване на константността на зрителното възприятие чрез експериментиране по посока на по-сложното цветово изграждане, приучавайки се да забелязват в предметите не само собствения им цвят, но и съдържащите се нюанси и оттенъци. Определени творчески задачи, създаващи нагласа за относителността на възприятието, биха позволили на студентите да излязат от коловоза на обичайното възприятие, като отвори очите им за друг начин на възприемане.

- 11. Маркова, Д. Обучение изобразителному искусству и проблема духовности.** /Обучението по изобразително изкуство и проблема за духовността/. В: Система ценностей современного общества. (XX международная научно-практическая конференция). Новосибирск, 2011, с. 302-308. /ISBN 978-5-7782-1784-3/ Статията е достъпна и на: <https://zrns.ru/nauchnyy-trud/> /ELIBRARY.RU/

Статията разглежда взаимовръзката изобразително изкуство-духовност. Акцентираща се на силата на изкуството да формира и развива духовността. Приема се, че изкуството се състои от особена нагласа на съзнанието, при която трябва да наблюдаваш, да виждаш, да усещаш – важни елементи, както при създаването, така и при възприемането на творбата; то е не само създаване на материално произведение, а и духовен процес, което налага в обучението на студентите да се акцентира на процеса на създаване на изкуство, на нагласата на съзнанието, на състоянията, усещанията, които съпровождат изграждането на една творба.

Анализирант се тенденции в образованието, както и в художествения живот, които биха могли да обяснят някои проблеми, които се срещат в обучението по изобразително изкуство. Разглеждат се обективните условия в които се провежда обучението по изобразително изкуство и специфични особености на процеса на обучение.

Предлага се промяна на характера на обучението в посока на емоционално, чувствено съпреживяване, проникване в духа на творбата, акцентиране на връзката духовност – чувства; търсене на механизми за подтиквање на способността да се чувства чрез изкуството, като от повърхностното впечатление се премине към преживяване; задачи, които биха могли да окажат влияние върху формирането на художествена възприемчивост на студентите, с насочване към преживяването и състоянието на съзнанието, използване на характерните за креативния процес форми на импровизация; включване на разнообразни форми в творческия процес като *съзерцание, визуализация, медитация*.

12. **Markova, D. About the attitude towards the fine arts and its reception by the students – future teachers.** */За отношението към изобразителното изкуство и неговото възприемане от студентите – бъдещи педагози/*. В: Actual problems and modern trends of development of psychology and pedagogics. (Materials digest of the XIV International Scientific and Practical Conference, GISAP project, IASHE), Kiev, London, UK, 2011, с. 125-127. /ISBN 978-966-2621-11-2/ Статията е достъпна и на: <http://gisap.eu/node/1398>

В статията се разглежда въпросът за отношението към изобразителното изкуство и за възприемането на художествени произведения от студентите от педагогически специалности в ПУ „Паисий Хилендарски“. Представени са резултати от анкетно проучване на отношението на студентите към изобразителното изкуство и начина по който те възприемат художествените творби. Засягат се проблеми в системата на обучение по изобразително изкуство и методи, които изискват преосмисляне. С оглед на преоценката на старите мисловни схеми и на стремежа изкуството да бъде поднесено по такъв начин, че да предизвика емоционалната съпричастност, се предлагат възможности за усъвършенстване на естетическото отношение и възприемане.

13. Радулов, Н., Д. Маркова. **Акварелната техника и професионалната подготовка на студентите от специалност „Педагогика на обучението по изобразително изкуство“**. В: Наука-образование-изкуство. (Доклади от Четвърта научна Балканска конференция „Науката, образованието и изкуството през 21-ви век), том 6, част 1, Благоевград, 2012, с. 89-97. /ISSN – 1313-5236/

В статията се анализират тенденциите в изобразителното изкуство за търсене на нови изразни средства и експериментиране, което налага преразглеждането на традиционни и нетрадиционни акварелни техники с оглед на разширяване на изобразителните и изразните средства използвани от студентите. Устойчивостта на така наречените класически и традиционни е относителна; налагат се понятия като „3D живопис“, „3D художник“; съчетават се живописни и фотографски техники; импрегнират се хартия и тъкани в живописното пространство; използват се специални пасти за постигане на фактурни ефекти и т. н. Образованието трябва да отговори на предизвикателството на тези тенденции. Уточнява се *понятието техника*, проследява

се приложението на акварелната техника в съществуващата практика на обучение по изобразително изкуство. С цел търсене на нови похвати и подходи в обучението по живопис, установеният стереотип в използването на акварелната техника се нарушава чрез въвеждане на нетрадиционни варианти на използването на акварелната техника.

14. **Маркова, Д., В. Кузмов. Образците – нагледно средство в изобразителната дейност на децата.** В: Научни трудове на Съюза на учените в България – Пловдив, серия Б. Естествени и хуманитарни науки, том XV, Пловдив, 2012, с. 181-186. /ISSN–1313-9192/ Статията е достъпна и на: <http://www.subplovdiv.com/nauchni-trudove-na-sub-plovdiv/nauchni-trudove-pdf>

Статията разглежда възможностите, които предоставят образците за художественото развитие на децата в предучилищна възраст. Като се има предвид, че онагледяването е основен метод в обучението по изобразително изкуство, се анализират основните видове и функции на нагледните средства. Представени са резултати от експериментално проучване за установяване на ролята на образците в изобразителната дейност на децата, които дават основание да се направят препоръки за начина им на приложение в практиката на обучението по изобразително изкуство.

15. **Маркова, Д. Изобразителното изкуство в светлината на университетското образование.** В: Съвременното образование: стратегии, направления, ценности. Университетско издателство «Паисий Хилендарски», Пловдив, 2012. с. 37-49. /ISBN 978-954-423-827-8/ Статията е достъпна и на: https://uni-plovdiv.bg/uploads/site/pedagogy/Elektronna%20biblioteka%20-%20sbornici/Savremenno%20obrazovanie/savremenno_ok.pdf

Статията разглежда отношението изкуство – духовност, при което се налага въпросът как да внесем духовност в процеса на обучение в една лишена от духовно обучение култура? Търсенията са в посока на преосмисляне на разбирането ни за образованието и внасяне на по-голяма духовност в обучението чрез изкуството, което може да спомогне за образоването на душата, да насърчи чувствителността и да подкрепи уникалността на виждането.

Въпреки актуалността на понятия като „емоционална интелигентност“, „духовна интелигентност“, важни за емоционалното ни здраве аспекти остават на заден план и се пренебрегват. Стремешът да се следват висшите ценности не може да се наложи, нито да се подчини на строго определени правила, той е зависим от зрелостта на личността, а за да може да се достигне такава зрелост е необходимо духовните принципи в обществото да са все още живи, да не се пренебрегват и да се заложат в самото начало на изграждане на личността. Същевременно някои схващания в областта на образованието е необходимо да се преосмислят и да се потърсят различни образователни модели, използващи изобразителното изкуство като духовна активност и като средство за придобиване на културата на сетивата.

16. **Маркова, Д. Креативните дейности в социалната работа с хора в третата възраст.** В: Благополучието в контекста на социалната идентичност. Университетско издателство «Паисий Хилендарски», Пловдив, 2013, с. 66-72. /ISBN 978-954-423-852-0/

В статията се анализират механизмите на креативността и възможностите, които дава творческата дейност за себеизразяване и общуване. Представят се креативни подходи работата с лица от третата възраст от социални домове.

Изхожда се от идеята, че креативните дейности съдържат голям потенциал за справяне с промените през жизнения цикъл. Те могат да подпомогнат създаването на среда, даваща различни възможности и подкрепя на възрастните хора, което ще улесни тяхната адаптация и интеграция в средата на социалния дом. Креативността се разглежда като естествен порив в човека, който при подходящи условия може да се прояви в много аспекти. Предлагат се форми на работа и изобразителни техники, които биха могли да способстват за получаване на нов опит, свързан с творческо себеизразяване, себеразбиране и разбиране на другите, който да допринесе за трансформиране на негативните чувства, постигане на психическа стабилност и да въздейства на емоционалната сфера на личността.

- 17. Маркова, Д. Педагогическо взаимодействие между учители, деца и родители чрез творческите дейности в детската градина.** В: Класика и иновации в предучилищната педагогическа практика. (Международен педагогически форум: „орг. от Община Асеновград и ЦДГ „Никола Вапцаров“). Асеновград. Изд. „Виктори – ПР“, Асеновград, 2013, с. 193-198. /ISBN 978-619-7014-05-1/

В доклада се обобщава опитът за съвместна работа на учители, деца и родители, който се основава на утвърдени традиционни практики, приложими в условията на детската градина. Проучват се тенденциите на промяна на досегашния модел на педагогическо взаимодействие със семейството. Проследяват се възможностите, които творческите дейности могат да предоставят на педагози, родители и деца за обща дейност. Предлагат се стратегии за сътрудничество с родителите въз основа на изобразителните дейности и конкретни форми на творческа дейност в областта на приложно-декоративните изкуства.

- 18. Маркова, Д. Обучението по цветознание в специалност „Педагогика на обучението по изобразително изкуство.** В: БАЛКАНКОЛОР 3 „Цвят във всички направления“. (Трета международна научна конференция по проблемите на цвета и цветознанието за страните от Югоизточна Европа, орг. от Група Цвят – България, Великотърновски университет “Св. св. Кирил и Методий”), София, 2013, с. 103-109. /ISSN 1313 – 4884/

В доклада е представена педагогическата система на преподаване на дисциплината „Цветознание“ за специалността „Педагогика на обучението по изобразително изкуство“, която се явява значима част от професионалната подготовка на студентите. Разглеждат се съдържанието на дисциплината разгърната в теоретична и практическа част, основните цели на обучението, връзката с други дисциплини, водещите учебни задачи в цикъла на провежданите упражнения, както и някои проблеми по отношение на изпълнение на задачите, наблюдавани в процеса на обучение.

- 19. Маркова, Д. Изобразителното изкуство и идеята за приобщаващо образование.** В: Приобщаващо образование. (Сборник с научни доклади), Университетско издателство «Паисий Хилендарски», Пловдив, 2013, с. 140-153. /ISBN 978-954-423-896-4/

Интересът към проблематиката е продиктуван от осъзнаването на необходимостта от внасяне на повече духовност в обществото и съответно в образованието, което изисква преосмисляне на отношението към различието, признаване на равнопоставеността, предоставяне на повече възможности на намиращите се в неравностойно положение в различни области на живота.

Анализира се специфичната терминология и вариантите ѝ на интерпретиране, което е от значение за разбирането на проблема. Уточняват се фините различия между *интегрирането, включването и приобщаването* - закономерни етапи в развитието на образованието, свързани с преосмисляне на ценности. Прави се преглед на различни модели и подходи насочени към разширяване на достъпа до образование, които са наложени в образователната практика. Разглеждат се основните разбирания, принципи и цели на интегрираното и на приобщаващото образование, както и пътищата за осъществяване на заложените принципи. Разглеждат се аспектите на приобщаващо влияние на изобразителното изкуство.

20. **Маркова, Д. Развитие на наблюдателността на студентите в процеса на обучение по изобразително изкуство.** В: Перспективи в образованието. Университетско издателство «Паисий Хилендарски», Пловдив, 2014, с. 58-67. /ISBN 978-954-423-942-8/ Статията е достъпна и на: [https://uni-plovdiv.bg/uploads/site/pedagogy/Elektronna%20biblioteka%20-%20sbornici/Perspektivi/Sbornik%20 .pdf](https://uni-plovdiv.bg/uploads/site/pedagogy/Elektronna%20biblioteka%20-%20sbornici/Perspektivi/Sbornik%20.pdf)

В статията се анализира ролята на наблюдението в изкуството, както и значимостта му като компонент от обучението по изобразително изкуство. Обогащаването на зрителните възприятия, като една от важните задачи в обучението е свързано с умението да се наблюдава. Изобразителното изкуство предоставя възможност за развиване на наблюдателността, а знанието за това как да се гледа и какво да се гледа е важна стъпка в разбирането на същността му. Представят се резултати от проучване на наблюдателността на студентите чрез определени задачи, поставени в хода на учебния процес, свързан с усвояване на теорията и методиката на изобразителното изкуство. Изводите от проучването показват, че изобразителното изкуство предоставя големи възможности за активно трениране на вниманието и развиване на наблюдателността. Обучение насочено към развитие на устойчиво внимание се счита за не по-малко значимо за изследването на действителността от натрупването на теоретична информация, а наблюдателността - за важна способност, имаща значение във всички области на човешката дейност, тъй като този който проявява наблюдателност забелязва повече, прониква по добре в същността, разбира по-добре взаимоотношенията между явленията.

21. **Маркова, Д. Декоративното рисуване при подготовката на децата за училище.** В: Водим бъдещето за ръка. (Седма национална конференция по предучилищно образование, орг. от МОН и РИ по образованието в Сливен). Сливен, 27 - 29 април, 2014. с. 76-79.

В статията се представят в систематизиран вид някои от основните декоративни занимания и дидактични рисувателни упражнения, чиито многобройни и разнообразни модификации се включват като спомагателно средство за развитие на фината моторика

на ръката и за придобиване на основни графични умения. Анализира се спецификата на декоративната дейност, която я прави благоприятна за развитието на фината моторика и на графичните умения. Посочват се дидактичните средства чрез които целенасочено могат да се развиват тези умения, полезни при подготовката на децата за училище.

Застъпва се разбирането, че следването на идеята за използване на възможностите на декоративното рисуване в подготовката на децата за училище би било от полза тогава, когато се познават спецификите на тази дейност, като умерено и с усет се съчетава придобиването на технически сръчности с освободеното от принуда и инструкции творческо изразяване.

22. **Маркова, Д. Поглед върху съвременните тенденции в изобразителното изкуство.** В: Образование, общество, личност. (Интердисциплинарен научен форум, организиран по повод 30 години от създаването на Педагогическия факултет). Университетско издателство «Паисий Хилендарски», Пловдив, 6-8.10. 2015. с. 91-101. /ISBN 978-619-202-032-3/ Статията е достъпна и на: <https://uni-plovdiv.bg/uploads/site/pedagogy/Elektronna%20biblioteka%20-%20sbornici/Obrazovanie%2C%20obstestvo%2C%20lichnost/Obrazovanie-Obshtestvo-Lichnost.pdf>

Целта на статията е да се обхванат проявленията в съвременното изобразително изкуството, като акцентът е не толкова да се опишат и класифицират определени художествени прояви и произведения, колкото да се очертаят основни насоки на развитие и някои специфични негови характеристики, които може да се считат за симптоматични. Систематизират се основните подходи в отношението към художествената творба, съобразно с взаимоотношението „автор – творба - зрител“, разбирането за целта, съдържанието, начина ѝ на създаване и експониране, същността на творческия акт и ролята на твореца.

Набелязаните в текста проблеми са опит да се хвърли определена светлина върху цялостната ситуация, което би било от значение за преосмисляне на елементи от учебното съдържание в обучението по изобразително изкуство. Едно съвременно ориентирано обучение не може да пренебрегне случващото се и трябва да отговори на предизвикателствата на съвременното изкуство, търсещо нови идеи, методи, технологии, материали и теми, предлагащо на студентите богат ресурс, чрез който да обновяват идеите си и да преосмислят познатото.

23. **Маркова, Д. Ценността на различието в аспекта на приобщаващото образование и изобразителното изкуство.** В: Предизвикателствата на приобщаващото образование. (Сборник с доклади на участниците в проекта „Приобщаващо образование“). Университетско издателство «Паисий Хилендарски», Пловдив, 2015. с. 81-91. /ISBN 978-954-423-994-7/ Статията е достъпна и на: https://uni-plovdiv.bg/uploads/site/pedagogy/Elektronna%20biblioteka%20-%20sbornici/Predizvikatelstva/Priobshtavashto_sbornik2_ok.pdf

В статията се анализира проблематиката, свързана с различието, възгледите за него, проявите и измеренията му, отношението към различието в последните години (в контекста на множеството образователни програми, дейности и прояви в обществения живот в съвремието).

С отчитане на вариативността на нивото на интелектуално развитие на децата се очертава модел на приобщаващо образование, опиращ се на потенциала на изкуството, тъй като то е сфера на дейност, която създава благоприятни условия за реализиране на индивидуалността. Ценността на различието се разглежда в съответствие с „необходимата различност“ при творческото виждане и пресъздаване. Принципиите на приобщаващото образование се интерпретират чрез творчески обучителен подход, който отчита индивидуалните стилове на научаване.

- 24. Markova, D. Development of creative abilities of the students through a system of visual tasks.** */Развитие на креативните способности на студентите чрез система от изобразителни задачи/. In: „Social competences, creativity and wellbeing”, proceedings of the Interdisciplinary symposium (ISSCCW 2015), Plovdiv University Press „Paisiy Hilendarski”, Plovdiv, 2015. В: Социална компетентност, творчество и благополучие. (Интердисциплинарен симпозиум). Университетско издателство «Паисий Хилендарски», Пловдив, 2015. с. 99-103. /ISBN 978-619-202-023-1/*

Статията разглежда въпроса за пътищата за развиване на креативността на студентите чрез определени творчески задачи. В съвременното обучение студентите получават познания относно теорията и методиката на изобразителното изкуство, придобиват умения за използване на материали и техники за изобразяване. Освен тези познания обаче, е необходимо да се акцентира на преживяването чрез изкуство, на нагласата на съзнанието с което художникът твори. Креативността се разглежда като потенциал на личността, включващ особен вид способност за възприятие, наблюдателност, по-висока степен на експресивност, способност за надскачане на обичайната нагласа.

Въз основа на идеята, че развиването на творческо мислене, което отхвърля рутинното и общоприетото, е силна стратегия за всяка образователна система, създаваща мислещи и креативни личности, се предлагат учебни задачи и методи за промяна на стереотипите на възприятието при наблюдаване и изучаване на обекти от натура; задачи за изучаване и интерпретация на природни форми в изображение; създаване на варианти на образи; придаване на състояние на обекта; пресъздаване на необичайни сходства между два обекта; превръщане на два обекта в един; промяна на мащаба на обекта, «разрушаване» на формата на обекта и изобразяването му в избран художествен стил.

- 25. Маркова, Д., М. Васева. Интерактивните методи в изобразителната дейност в детската градина.** В: Класика и иновации в предучилищната педагогическа практика. (Международен педагогически форум). „Виктори – ПР”, Асеновград, 2015. с. 30-36 /ISBN 978-619-7014-17-4/

Разглежда се проблемът за прилагането на интерактивни методи в изобразителната дейност на децата в предучилищна възраст, актуална проблематика, която се дискутира както на международно, така и на национално ниво, тъй като все повече преобладава мнението за необходимостта от предефиниране на целите на българското образование, с оглед на новите изисквания и предизвикателства на динамичната среда на живот. Вниманието е насочено към иновациите и приложението им в детската градина. Поставя се въпросът за същността на интерактивността.

Определят се основните специфики на интерактивните подходи. Прави се съпоставка между традиционното и интерактивното обучение. Аргументира се използването на интерактивните подходи при децата в предучилищния период от тяхното развитие. Обосновава се необходимостта от методически насоки за техния подбор и умело използване, тъй като методите и средствата, които се използват досега налагат своето обновяване поради различните потребности и желания на днешните деца. Образованието отразява облика на информационното общество, в което живеем, а новият тип обществена организация стимулира нов тип мислене, което изисква и нови техники на преподаване.

26. **Markova, D., A. Baleva, Y. Yankova. Educational projects in the context of the artistic and enlightenment ideas.** */Образователните проекти в контекста на художественопросветителските идеи/* In: East European Scientific Journal Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe, Warszawa, Polska, vol. 2, 2015. с. 10-13. (индекс в РИНЦ) Статията е достъпна и на: http://eesa-journal.com/http://eesa-journal.com/wp-content/uploads/2015/10/EESJ_2_1.pdf /ISSN 1857-7881 Print; ISSN 1857-7431 Online/

В статията се разглеждат проектните дейности в обучението по изкуства като възможна проекция на просветителските идеи в съвременното образование. Представя се теоретичен модел на работа по образователен проект и приложението на проектно-базираното обучение в контекста на интеграцията между музиката и изобразителното изкуство. Анализира се същността на образователните проекти според съвременната педагогическа теория и практика, организацията на проектно-базирано обучение, възможностите за постигане чрез него на определени образователни цели. Проектно-базираното обучение предлага една алтернатива, която позволява на студентите да влязат в ролята на самообучаващи се, активизира техните способности за анализиране и осмисляне на теоретичния материал. В тази активна форма на придобиване на знания те застават в центъра на образователния процес. Автономността в съгласуваната екипна дейност ги превръща в организатори на собственото си обучение.

27. **Маркова, Д. За рисуването по натура в обучението на студентите.** В: Образование, развитие, изкуство. Изкуство и развитие. (Сборник статии на преподаватели от конференция на Педагогическия факултет). Университетско издателство «Паисий Хилендарски», Пловдив, 2015. с. 17-27. /ISBN 978-619-202-077-4/

В текста се разглежда рисуването по натура като основна форма на работа в обучението на студентите в дисциплините „рисуване” и „живопис”, включващо работа както с графични, така и с живописни материали. Идеята, че обучението трябва да се основава на рисуването по натура господства в течение на столетия в професионалното обучение. Прегледът в исторически план дава представа за мястото на натурното рисуване в процеса на обучение и за отношението на творци и преподаватели към него. Въз основа на анализ на резултатите от учебни постановки и направени констатации, се определят преимуществата, както и проблемите, свързани с рисуването по натура. Проследява се линията на развитие на натурното рисуване и мястото му в условията на съвременното обучение.

Предлага се педагогически модел, който би променил характера на учебния етюд, като натурното рисуване бъде съчетано със задачи за творческа интерпретация на натурата.

28. **Маркова, Д. Илюстрацията – взаимодействие между текст и образ.** В: Образование и личностно развитие чрез художественотворчески дейности. Университетско издателство «Паисий Хилендарски», Пловдив, 2015. с. 63-75. /ISBN 978-619-202-100-9/

В текста се разглежда същността на илюстрацията, специфичните изразни средства, използвани от илюстратора и мястото ѝ в процеса на обучение. Във време в което ни залива непрестанен поток от информация, голяма част от която се състои от образи, е необходимо студентите – бъдещи педагози да познават силата на въздействие на илюстративния образ. Възприемането му се нуждае от целенасочено внимание, от формиране на умения за асоциативно мислене и за разбиране на езика на изкуството. Изяснява се връзката между текст и образ и основните функции на илюстрацията по отношение на текста; видове илюстрации в зависимост от целта, която си е поставил художникът, мястото на илюстративното изображение в образователния процес; ролята и мястото на илюстрациите в учебника; способността на илюстративния образ да въздейства, да внушава идеи, да формира картината на света.

29. **Маркова, Д. Учителят и възможностите за личностно развитие на учениците чрез художественотворческа дейност.** В: Учителят прави училището. УИ „Св. св. Кирил и Методий”, Велико Търново, 2016. с. 73-79. /ISBN 978-619-208-081-5/ Статията е достъпна и на: http://www.univt.bg/res/7384/%D0%A3%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8F%D1%82_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8_%D1%83%D1%87%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D1%89%D0%B5%D1%82%D0%BE. 2016.pdf

Въз основа на позицията, че много от проблемите на личността произтичат от загубената хармония между интелект и емоция, се представя тезата, че образованието е длъжно да насърчава човешката чувствителност и негова задача е наред с даването на познание в различни сфери, да се концентрира върху чувстването, преживяването и осъзнаването на нещата, които ни заобикалят, да подпомага личността да анализира вътрешния си свят, за да формира от това познание ценностна система. Застъпва се тезата за необходимост от равновесие между ума и емоциите, допълване на едностранчивото рационално обучение, дисциплина на сетивата, за да не се губят вродените способности за съпреживяване, съзерцание, наблюдение, които съставляват немалка част от съкровената човешка същност. Насоката, която се дава от учителя за възприемане на изобразителното изкуство предопределя виждането на учениците за нещата, които ги заобикалят. Характерът на обучението би могъл да създаде една първоначална нагласа на възприемане, така че да бъдат по-чувствителни в естетическо отношение, по-силно осъзнаващи външната и вътрешна реалност. Включването в творческия процес на разнообразни форми като *съзерцание, визуализация, медитация*, би спомогнало за изостряне на възприятието.

30. **Маркова, Д. Идеята за художественопросветителската дейност – традиции, реалности, перспективи.** (в съавт. с А. Балева, Я. Янкова). В: Алтернативи в образованието. (Сборник с доклади на участниците в проект „Алтернативи в образованието“). Университетско издателство «Паисий Хилендарски», Пловдив, 2016. с. 161-171. /ISBN 978-619-202-159-7/

В статията се проследява историческото развитие на просветителската идея в музикалното и художественото образование. Разглежда се нейната същност, принципи и развитие, потенциалът на идеята, която не е изгубила значението си и досега и която рефлектира върху нашите разбирания и ги обогатява, укрепва стабилната основа, върху която да продължи съграждането чрез изкуство, в полза на духовността.

Излагат се разсъждения върху възможни проекции на просветителската дейност в съвременното обучение по изкуства. Придобиването на необходимите социокултурни компетентности от студенти в специалностите по изкуства и педагогическите специалности (за всички образователни степени) чрез специализирани учебни курсове би допринесло за мултиплицирането на просветителските идеи в съвременната образователна среда.

31. **Маркова, Д. Обучението по изобразително изкуство в търсене на алтернативни подходи.** В: Алтернативи в образованието, част II (Сборник с доклади на участниците в проект „Алтернативи в образованието“). Университетско издателство «Паисий Хилендарски», Пловдив, 2016. с. 142-152. /ISBN 978-619-202-194-8/

Статията разглежда нетрадиционните форми на изобразително изкуство, които присъстват трайно в съвременния художествен живот, което обосновава включването им в учебното съдържание на обучението по изобразително изкуство на студентите. Преосмислянето на учебното съдържание и на образователните подходи би спомогнало за добрата професионална подготовка на бъдещите учители и за обогатяване на художествената им култура. Интерактивните художествени форми са алтернатива на традиционните и приложени в обучението са особено подходящи за развиване на креативното мислене на студентите. Предлага се модел на обучение, основан на изпълнение на определени задачи, стимулиращи творческото мислене на студентите, даващи им теоретично познание, което да формира необходимата нагласа за нов тип възприятие, както и практически умения за създаване на нетрадиционни форми на изкуство. Обединявайки в едно цяло пространство, образи, форми, цветове, движения, звуци, слово, неограничени в използването на изразни средства, студентите получават свобода да интерпретират темата според своите разбирания и да изразят идеята си по възможно най-въздействащия начин.

32. **Маркова, Д. Изобразителни задачи за стимулиране на креативността на студентите.** В: Иновации и компетентности в образованието. (Сборник с доклади от интердисциплинарна научна конференция). Университетско издателство «Паисий Хилендарски», Пловдив, 2016. с. 286-295. /ISBN 978-619-202-178-8/

Въз основа на позицията, че обучението по изкуство развиващо способността за генериране на идеи може да бъде важно допълнение на традиционното образование, ориентирано към даване на готови решения, се представя проблемът за стимулиране на креативното мислене на студентите чрез система от изобразителни задачи. Развиването

на мислене, което отхвърля рутинното и общоприетото е силна стратегия за всяка образователна система, създаваща мислещи и креативни личности. Счита се, че традиционният раздел по рисуване с цялата му сериозна проблематика не е достатъчен, той далеч не покрива изцяло изискванията на съвременното и процесът на обучение трябва да се разшири и обогати със задачи от творчески и експериментален характер, развиващи художествено мислене.

Акцентът е върху формирането на креативно мислене чрез упражнения - своеобразни визуални игри. *Първият тип изобразителни задачи* са свързани с пресъздаване на един обект по няколко различни начина с включване на трите знакови системи – изобразително изкуство, литература, фотография. *Вторият тип задачи*, които стават поле на експерименти в търсене на различни решения, са свързани с претворяване на понятия във визуална форма. Задачите са съчетани с анализиране на образци на съвременното визуално изкуство, пример за креативни идеи и действат като стимул за създаване на оригинални визуални решения.

33. **Маркова, Д. За необходимостта от балансиран подход към проблема за образователните алтернативи.** В: сп. Педагогика, София, кн. 8, 2016. с. 1109-1119 /ISSN 0861-3982/ (European Reference Index for the Humanities and the Social Sciences ERIH PLUS, EBSCOhost Research Databases), [Web of Science](#).

В статията се анализира същността и основните характеристики на алтернативното образование. Прави се критичен анализ на традиционната образователна система; проследени са алтернативни педагогически системи или елементи от тях.

Открояват се основните посоки в развитието на тенденциите, които се разгръщат в съвременното образование, разбиранията за ролята и мястото на творчеството в образователния процес. Извеждат се ключови общи особености и водещи принципи на алтернативните образователни системи, както и фините различия, които ги правят специфични. Към проучването на проблема се подхожда с критичен подход, разкриващ както положителните страни, така и противоречията в алтернативните образователни системи и методи.

34. **Е. Арнаудова, Д. Маркова. Иновациите в обучението по изкуства – актуална тенденция в съвременното образование.** В: Изкуство, образование, иновации. (Сборник статии по научноизследователски проект „Иновативни педагогически технологии за личностно развитие чрез художественотворчески дейности”). Университетско издателство «Паисий Хилендарски», Пловдив, 2017, с. 46-58. /ISBN 978-619-202-283-9/

Проблемът за иновациите в образованието е разгледан в светлината на актуални европейски образователни документи. Презентирани са и резултати от международни изследвания относно влиянието на арт обучението върху формирането на умения за иновации. В тази връзка са изяснени някои специфики на учебното съдържание по музика и изобразително изкуство, които определят иновативния характер на обучението.

35. **Маркова, Д., Т. Власева, И. Колева. Идеен проект за университетска детска школа по изкуствата.** В: Изкуство, образование, иновации. (Сборник статии по научноизследователски проект „Иновативни педагогически технологии за личностно развитие чрез художественотворчески дейности”). Университетско

издателство «Паисий Хилендарски», Пловдив, 2017, с. 157-170. /ISBN 978-619-202-283-9/

Текстът представя идеята за детска творческа школа към Педагогическия факултет на Пловдивския университет, разбрана като център за художествено развитие на детето и изследване на възможностите чрез обучението по различни видове изкуства да се стимулира индивидуалното му личностно развитие, да се формират с по-голяма степен на надеждност културни и социокултурни компетентности, залегнали в образователните програми в българското училище.

36. **Маркова, Д., Н. Бояджиева. Иновативни педагогически технологии за личностно развитие чрез художественотворчески дейности.** В: Форум наука. (Сборник с доклади 2015/2016 г., Наредба №3, издаден от Фонд „Научни изследвания“ при ПУ „Паисий Хилендарски“). Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, Пловдив, 2017, с. 53-66. /ISBN 978-619-202-236-5/

Докладът представя целите, задачите, основните дейности на проекта „Иновативни педагогически технологии за личностно развитие чрез художественотворчески дейности“.

Обосновава се теоретичната и практическа значимост на проблема, която произтича от необходимостта от обновяване на образователния модел у нас, в съответствие със световните тенденции в развитието на педагогиката на изкуствата. Уточнява се понятието „иновация“, като се признава ролята на изкуствата за иновациите в обществото. Застъпва се позицията, че определяща успеха на иновационните дейности е способността за креативно мислене, която творческите дейности развиват.

Представени са резултатите от реализацията на проекта – теоретични и методически разработки, анкетни проучвания, апробирани иновативни модели за реализация на принципа за образование чрез изкуствата, разработване на проект за детска творческа школа по изкуствата към Педагогическия факултет, която може да служи като лаборатория за опитно-експериментална работа и база за реализиране на иновативните технологии за личностно развитие чрез художествено-творчески дейности, организиране на кръгла маса на тема “Изкуство и образование”, художественотворческа дейност и др.

37. **Маркова, Д. Изобразителното изкуство и проблемът за устойчивостта на вниманието при децата.** В: Социално-педагогически аспекти на детското развитие (сборник с доклади от интердисциплинарна научна конференция). Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, Пловдив, 2017, с. 425-434. /ISBN 978-619-202-279-2/.

Статията представя проблема за необходимостта от възпитаване на вниманието на децата още от ранна възраст. Изхожда се от разбирането, че обучението в областта на вниманието и наблюдателността следва същите принципи като обучението във всяка една дейност. Възпитанието на възприятието е въпрос на трениране и подобно на всяко упражнявано умение, колкото повече осъзнато се наблюдава, толкова повече се вижда.

Разглежда се възможността за прилагане на подходи за формиране на устойчивост на вниманието на децата, необходимо както за изобразителното изкуство, така и за всяка друга дейност. *Наблюдението, съзерцаването, визуализирането* са също вид обучение. Без да се омаловажават специфичните му задачи, обучението по изобразително изкуство предоставя големи възможности за активно трениране на

вниманието и развиване на наблюдателността. Предлагат се техники трениращи вниманието, „упражнения по внимателност” (осъзнато наблюдение).

38. **Дамянов, Б. Маркова, Д. Естетизация на образователната среда – теоретични и приложни аспекти.** В: Перспективи при създаване на иновативна образователна среда. (Сборник статии по проект „Иновативна образователна среда”). Университетско издателство „П. Хилендарски“, Пловдив, 2017, с. 199-209. /ISBN 978-619-202-297-6/.

Статията представя анализ на същността на понятието „образователна среда”. Разглеждат се основни положения и принципи при създаването на естетична образователна среда, възможностите, които тя предоставя и значимостта ѝ за осъществяването на модерен образователен процес. Статията се основава на съвременната образователна парадигма, която акцентира на естетизация на образованието във всяка една сфера, както и на добрите практики за естетизация на средата в различни образователни системи. Въз основа на постиженията при естетизацията на образователната среда се извеждат изводи за необходимите предпоставки за свързване на образователна и естетическа среда в едно цяло.

39. **Маркова, Д., А. Балева, Е. Гигова. Проучване на отношението на учителите към проблема за естетизация на образователното пространство.** В: Социалнопедагогически аспекти на иновациите в образователната среда. Университетско издателство „П. Хилендарски“, Пловдив, 2018. /ISBN 978-619-202-389-8/.

В статията се представят резултати от изследване отношението на учителите към проблема за естетизация на образователното пространство. Проведеното анкетно проучване дава основание да се направят изводи относно значимостта на естетическото оформление на образователното пространство и необходимостта от търсене на пътища за постигане на ефективни модели, насочени към психическия комфорт на децата и учениците, допринасящи за естетическото им изграждане. Представят се дейности по проекта, реализирани в конкретна образователна среда, които биха могли да онагледят разбирането за естетическо възпитание и приобщаване към изкуството чрез естетизация на образователната среда.

40. **Маркова, Д. Перспективи на приложение на технологията на виртуалната реалност в обучението по изобразително изкуство.** Университетско издателство „П. Хилендарски“, /под печат/.

Статията засяга въпроси, свързани с виртуалната реалност, която все по-отчетливо налага своето присъствие, придобива и ще придобива все по-голяма популярност във време на непрекъснато усъвършенстване на информационните технологии. Тъй като можем да формираме усещания дори когато те не са предизвикани от материални еквиваленти във външния свят и всички стимули е възможно да бъдат създадени изкуствено, интерес представлява проучването на отношението реално – нереално, търсенето на възможности за смесване на реално и виртуално.

Осветлява се същността на виртуалната реалност като се извеждат и систематизират *основните ѝ характеристики, както и разновидностите ѝ.*

Прави се опит да се очертаят рамките на близки по значение *понятия*, определящи същността на виртуалната реалност; проследяват се *параметрите* ѝ, посоката на нейното *развитие*, *потенциал* и *сфери на приложение* (включително образование и изобразително изкуство), възможностите, които предоставя за преобразяване на възприемането и преживяването на изобразителното изкуство в процеса на обучение.

АВТОРСКА СПРАВКА ЗА НАУЧНИТЕ ПРИНОСИ НА ТРУДОВЕТЕ

СФЕРА НА НАУЧНИ ИНТЕРЕСИ:

- **Теория и методика на изобразителното изкуство; развиване на творческите способности на деца, ученици и студенти**

Представените материали са с теоретико-приложен характер и техните **теоретични и практико-приложни приноси** се основават на:

- Изясняване на теоретични и методически въпроси свързани с изобразителното изкуство;
- Разработване на методи за анализиране на съдържанието на детската рисунка;
- Разработване и въвеждане на нови методи и подходи в обучението на студентите по изобразително изкуство; в обучението по изобразително изкуство в предучилищна и начална училищна възраст.

**Използваната номерация отразява поредните номера на публикациите в списъка за участие в конкурса и в анотацията на трудовете*

Изясняване на теоретични и методически въпроси свързани с изобразителното изкуство

- Направено е цялостно теоретично изследване на проблема за **спецификата на визуалното възприятие**. Представя се разбиране за творчеството извън традиционните и преобладаващи представи и дефиниции за творчеството. Теоретично са анализирани компоненти от сложната система на творчеството, които обикновено остават на заден план - осветляват се категория фактори като творческо състояние на съзнанието - вдъхновение, съзерцание, вътрешна активност, концентрация на вниманието, специфика на творческото възприятие, взаимодействие между съзнателни и безсъзнателни аспекти на творчеството, чието разглеждане допринася за цялостното проучване и разбиране на проблема. Тъй като монодисциплинарните подходи към изкуството не отразяват всички негови съществени компоненти като цялостен феномен, разглеждат част от явлението и водят до тясна представа за творчеството, е приложен принципно нов подход, което е принос за утвърждаване на цялостен синергетичен подход в науката – откриване на интегрални характеристики на цялото, интеграция

между психологически, философски, социологически, религиозни позиции. Разкриването на характеристики на творческото състояние на съзнанието допринася за съставяне на по-задълбочен портрет на твореца и за изграждане на по-пълна представа за творчеството.

Опознавайки особеностите, законите и механизмите на творческата дейност, може да се работи с по-голяма точност на идентифицирането, развитието и усъвършенстването на човешкия креативен потенциал, от чието оползотворяване зависи духовното му благополучие и прогрес. По този начин разгледаните механизми могат да се превърнат в действено-преобразуваща сила и да послужат на образованието с оглед на развитието на творческите способности. **[Монография 2].**

- Изяснени са същностни особености на арт-терапевтичния процес. Анализирани са терапевтични възможности на изобразителното изкуство. Аргументира се въвеждането на занимания в обучението на децата от ПУВ на занимания с арт терапевтична насоченост, както и на форми на работа и изобразителни техники в социалната работа с хора в третата възраст. **[5]; [16]; [Монография 1]; [Монография 2].**

- Изяснени са теоретични и методически въпроси за апликирането в обучението по изобразително изкуство в детската градина и началното училище. **[Учебници за студенти 1].**

- Изяснени са ключови въпроси от областта на цветознанието. **[Учебници за студенти 2].**

- Изяснена е връзката между текст и образ и мястото на илюстративния образ в образователния процес. **[28].**

- Изследвани са особеностите на възприемане на произведения на изобразителното изкуство от ученици в НУ. **[9].**

- Изследвани са особености на възприемане на произведения на изобразителното изкуство от студенти от педагогическите специалности. **[12].**

- Изяснени са принципите за създаване на естетична образователна среда и значимостта ѝ за осъществяване на модерен образователен процес. Проведено е проучване на отношението на учителите към проблема за естетизация на образователното пространство. **[38]; [39].**

Разработване на методи за анализиране на съдържанието на детската рисунка

- Анализиран е своеобразния „език“ на изкуството и ролята на художествения образ като знакова структура. Предложен е подход за интерпретиране на съдържанието и смисъла на детската рисунка, Направено е систематизиране на рисувателните тестове с отчитане на техните преимущества и негативи. **[1]; [3]; [4]; [5]; [6].**

Разработване и въвеждане на нови методи и подходи в обучението на студентите по изобразително изкуство; в обучението по изобразително изкуство в предучилищна и начална училищна възраст

- Разработена е методическа система за обучението на студентите по цветознание. Предложена е и е въведена в процеса на обучение по Живопис и Цветознание система от учебни изобразителни задачи чрез които се придобиват познания за изобразителната и изразителна функция на цвета, както и изобразителни умения, свързани с използването на цветовете. [Учебници за студенти 2]; [7]; [18].

- Разработени са методи за преосмисляне на стереотипите на възприятието; преодоляване на константността на зрителното възприятие и чрез които се формира художествена възприемчивост. [10].

- Разработена е система от изобразителни задачи за развиване на креативното мислене на студентите. [24]; [32].

- Разработени са изобразителни задачи, основани на нетрадиционни интерактивни форми, стимулиращи творческото мислене на студентите. [31].

- Направен е анализ и систематизация на тенденциите в съвременното изобразително изкуство и използваните нетрадиционни изразни средства и въз основа на това са преосмислени елементи от учебното съдържание и традиционните методи на преподаване по изобразително изкуство. Предложен е педагогически модел, който обогатява характера на учебния етюд (рисуване по натура); въведени са в обучението нови подходи по изобразително изкуство с цел разширяване на изобразителните и изразните средства на студентите (нетрадиционни варианти при използване на акварелната техника в часовете по живопис). [13]; [22]; [27].

- Представена е цялостна концепция за формиране на художествената възприемчивост на деца, ученици и студенти, която се основава на изкуството като духовна активност, с акцентирание на самия процес на създаване на художествената творба, при което значение има нагласата на съзнанието за творчество. Разработен е образователен модел по изобразително изкуство с форми на обучение като *съзерцание*, *визуализация*, *медитация*, чието включване, спомага за формиране на култура на сетивата и допълва едностранчивото рационално обучение. Разглеждането на взаимовръзката творчество-духовност допринася за развитие и утвърждаване принципа на хуманизма в науката. [8]; [9]; [10]. [11]; [15]; [29]; [30]; [37]; [Монография 2].

- Изследвана е *наблюдателността* на студентите в процеса на изпълнение на определени изобразителни задачи. Разработени са методи за развитие на наблюдателността на студентите в процеса на обучение по изобразително изкуство. [20]; [37].

- Представен е теоретичен модел на проектно-базирано обучение като алтернативен подход в обучението на студентите [26].

- Предложен е модел за педагогическо взаимодействие между учители, деца и родители въз основа на декоративно-приложната изобразителна дейност в детската градина. [17].

- Предложен е модел за осъществяване на заложените принципи на приобщаващото образование въз основа на потенциала на изобразителното изкуство. [19]; [23].

- Разработени са методи за използване на възможностите на декоративното рисуване при подготовката на децата за училище. Систематизирани са дидактични рисувателни игри, основани на декоративно-приложната дейност, които биха спомогнали за развитие на фината моторика и графичните умения на детето при подготовката му за училище. [21].

- Експериментално е проучена ролята на образците като нагледно средство в изобразителната дейност на децата от ПУВ, което дава възможност да се усъвършенства начина им на приложение в изобразителните дейности в ДГ. [14].

- Разработен е идеен проект за университетска детска школа по изкуствата към Педагогически факултет на ПУ, която би допринесла за индивидуалното личностно развитие на детето и същевременно да бъде база за реализиране на иновативни технологии за личностно развитие с участието на студенти от педагогическите специалности. *(като член на изследователски екип по проект „Иновативни педагогически технологии за личностно развитие чрез художественотворчески дейности“)*. [35].

- Анализирани са иновациите в обучението по изкуства като актуална тенденция. Проучен е проблемът за образователните алтернативи, анализирани са водещите принципи и специфики. Предложени са методически насоки за приложение на иновативни подходи на обучение в детската градина – въвеждане на интерактивни методи в ДГ. Анализирани са перспективите на приложение на технологията на виртуалната реалност в обучението по изобразително изкуство. [25]; [33]; [34]; [36]; [40].

- Разработени са методически модели на ситуации и уроци по изобразително изкуство, съответстващи на новите нормативни документи, съвременното развитие на науката и интересите на съвременните деца и ученици. [Учебници и учебни помагала]; [Книги за учителя].

15.01.2019 г.

Изготвил: доц. д-р Даниела Маркова

гр. Пловдив